

ПАТРІК КАВАНАХ І НОВА ТРАДИЦІЯ В ІРЛАНДСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена окресленню шляхів розвитку літературної традиції в історії ірландської літератури. Проаналізовано художньо-філософську концепцію творчості й особливості поезії Патріка Каванаха, яка стала основою нової традиції у англо-ірландській поезії ХХ століття.

Метою статті є дослідження світогляду та філософсько-естетичного аспекту творчості Патріка Каванаха. Об'єктом дослідження є поетичні твори згаданого автора. Предмет дослідження складають світоглядні й художні зв'язки поезії Патріка Каванаха з творчістю поетів попередніх поколінь ірландської поезії, як на рідній, так і на англійській мовах. Актуальність дослідження пов'язана з порівняно нещодавною появою поняття "нова традиція" в ірландській поезії й тим фактом, що Патрік Каванах є досить мало відомий українському читачеві, хоч він другий поет, після У.Б. Йейтса, в англо-ірландській поезії ХХ століття, предтеча сучасної поезії Ірландії.

Питання про національну своєрідність ірландської поезії на англійській мові не викликає ні подиву, ні суперечок і є загальноновизнаним фактом, який затвердився творчістю ірландських поетів різних часів і чий внесок у розвиток поезії збагатив скарбницю світової літератури.

Драматична доля Ірландії впродовж віків визначила тісне переплетіння її історії та літератури, що сприяло розвитку відчуття історії в її письменників. Саме відчуття історії країни й напружена боротьба на півночі країни, яка не вщухає і в останні десятиліття, є невичерпним джерелом національної образності й неповторності.

Коріння художньої традиції в ірландській поезії сягає в глибину віків народної творчості часів кельтських міфів та легенд, написаних від імені легендарних чужинців, які ступили на острів і були зачаровані суворою й витонченою красою тієї загадкової землі. Легендарний Оссіан (ІІІ ст.), повернувшись із "Країни Молодості", вступив у диспут зі Святим Патріком щодо духовних цінностей країни, створив кілька циклів епічних легенд і оповідань про трагічну велич героїв тих часів, коли боги спускалися на землю, а люди були подібні богам. Невідомий поет ХІІІ ст. у своїх віршах захищав поезію від нападів невігласа в рясі попа й наголошував, що без поезії народ не буде знати своєї історії, вона обмежиться для людини життям свого батька, і народ занепаде і з рештою згине. Витончена критика У. Голдсмита, блискуча і глузлива сатира Дж. Свіфта, глибока філософічність Дж. Берклі порушили спокій роздумливого і благодушного ХVІІІ ст., який наче не помічав вкрай драматичного факту колонізації культурного простору Ірландії – переходу літератури з рідної мови на англійську. Цей болючий процес завершився в середині ХІХ ст. Руйнівна для культури народу заміна мови визрівала впродовж усієї історії колонізації Ірландії, та відбулася швидко, у межах життя одного покоління. (Йдеться про мову не як засіб комунікації, а як система культури, яка сповнена знаками та посиланнями, котрі викликають певні асоціації та зв'язки, укорінені в минулому).

Деякий час дві мови, дві літературні традиції існували паралельно, незалежно; поступово зближуючись, вони створили певний синтез, що з'явився на ґрунті народної поезії, яка віками зберігала та розвивала спадкоємність поетичного слова: для пісень та балад на обох мовах притаманні розмовна лексика, живий заповзятий ритм, діалогічність; голоси героїв та оповідачів звучать самостійно, щиро, переконливо.

Проте одна з найдавніших західноєвропейських літератур, поступившись рідною (ірландською) мовою на іншу (англійську) не лише вижила, але й зберегла свій національний колорит саме тому, що вона не втратила живих зв'язків зі своїм минулим. Її білінгвістична традиція виявилася не менш плідною, багатую, ніж стала монолінгвістична традиція.

Поняття традиції в ірландській літературі актуалізувалося на межі ХІХ-ХХ століть як одне з головних понять концепту культурного відродження. Ірландське Літературне Відродження виникло як загальнокультурний рух, який надихався та живився національно-визвольними ідеями і Дублінським повстанням 1916 р. Ця ідея стала центральною для ірландської поезії, хоча зміст концепту змінювався від покоління до покоління, але ідеологічні настанови збереження спадкоємності в ірландській літературі ХХ ст. залишилися першорядними за значенням: вони не лише звучали в літературних маніфестах, а насправді були гарантом розвитку ірландської літератури і збереження її ідентичності в нових історико-культурних умовах.

Перейшовши на іншу мову, ірландська література вийшла переможцем у важкому випробуванні, що випало на її долю. Прикладом може бути творчість великого У.Б. Йейтса, лауреата Нобелівської премії 1923 р., котрий із "несприятливого для ірландця становища зміг здобути очевидні переваги. Він почав писати в найгірший період англійської поезії, але національна самосвідомість допомогла йому уникнути естетизму своїх англійських сучасників" [1].

Яскрава, сильна поетична постать У. Йейтса виявилася консолідуючою силою, здібною примирити минуле й сучасне, створити традицію за умов відсутності рідної мови як основи, що завжди і природньо є фактором об'єднання. Поезія Йейтса була романтично-суб'єктивною: його уява спиралася на улюблену антитезу, протиставляючи природу й мистецтво, тіло й душу, молодість і старість, пристрасть і мудрість.

Наступні покоління поетів ХХ ст. прагнули знайти свій голос і зверталися до об'єктивного світу, переживаючи його нові конфлікти, як свої особисті, пильно вслухаючись та вглядаючись у драму національної свідомості. Роки другої світової війни та перше повоєнне десятиліття були для Ірландії роками застою. Давалися взнаки негативні наслідки позиції нейтралітету під час війни. Політична ізоляція позначилася на

духовному житті посиленням етнонаціоналізму в культурі. На противагу йому формувалась повоєнна ірландська поезія, розквіт якої почався в 50-і роки. Нова поезія вирізнялася динамічним відношенням до традиції – через заперечення до більш глибокої національної ідентифікації на тлі розмаїття впливів та уподобань.

Переосмислення традиції, переорієнтація поезії відбувалися під могутнім впливом новаторства Дж. Джойса в критичному зображенні ірландського католицизму, католицького виховання, що залишало на людині не виправний слід. Один із найважливіших аспектів значення художньої спадщини Джойса полягає в тому, що він був першим, хто визнав реальність "розірваної традиції" й тим сприяв переборенню, усуненню розриву. Запроваджений Джойсом символ ірландського мистецтва – "тріснуте люстерко наймички", в якому відбивалася, викривлена тріщиною, розірвана ірландська ідентичність, – виявився влучним, вчасним, доречним. Це найгостріше усвідомили поети покоління 50-х, коли прийшло розуміння, що відродження давньої ірландської культури є нездійсненним за умов відсутності рідної мови [2].

Протистояння традиції почалося ще за життя У. Йейтса. Його головним антиподом був видатний поет Патрік Каванах. Він рішуче відкидав міф колоніальних часів про Ірландію як духовну сутність. Абстрактним ідеям цього міфу він протиставляв конкретне "відчуття місця". І поети наступних десятиліть сприйняли запропоноване П. Каванахом нове поняття традиції: усвідомлення спадкоємності виникає лише на усвідомленні "місця", коли людина відчуває себе частиною всесвіту на прикладі життя рідного села, міста, приходу, який і є всесвіт.

У поезії Ірландії поняття та відчуття "місця" відіграє особливу роль. Топографічне поняття перетворюється в літературне. Так, наприклад, околиці провінційного Слайго збудили уяву Йейтса і створили великого поета. Графство Тірон стало колискою Дж. Монтеґ'ю, символом духовної краси та чистоти. Графство Монахан, де народився П. Канавах, дало поживу його художній уяві й надихало поета "to record love's mystery without claptrap" [4], тому що завдання поета полягає в тому, щоб "нарікати", давати наймення усьому навкруги з любов'ю та щиро. Образ "місця" у творах Каванаха витісняється згодом образом "неба" у творах більш пізнього періоду, тобто земна конкретика переростає у величну духовність. "Небо, яке не має місця" – таку назву має стаття Ш. Хіні, присвячена творчості П. Каванаха, під впливом якого Ш. Хіні починав свій творчий шлях.

У 1933 р. два видатних ірландських поета надрукували кожен свій вірш, оспівуючи своє помешкання. У. Йейтс створив свій "Кров і Місяць" у останні роки свого життя; П. Каванах написав "Моя кімната" на світанку своєї творчості. Домівка для Йейтса, замок часів норманської доби, уособлює символ колишньої могутності та давнього походження (тут і далі переклад автора – О.П.):

Благословенне будь це місце,
Ще більш благословенна вежа ця;
Кривава, зневажлива сила
Виникла з поколінь мого роду,
Нарікаючи, підкоряючи...
Проголошую вежу цю моїм символом...
Своєю спадщиною.

Пафос та гордість за свій рід у віршах У. Йейтса поступаються у вірші П. Каванаха "Моя кімната" відчуттю гідності нещодавно звільненого бідняка-католика, котрий щиро-простодушно, хоч і оптимістично-критично оцінює своє злиденне буття і скромну домівку:

Кімната моя – це затхле горище
Та її маленькі вікна
Впускають зірки.

Прочитані разом, ці рядки Йейтса й Канаваха відображують постколоніальний поворот у ірландській поезії: Йейтс образно та велично оспівує повалену касту колоніальної доби і проголошує себе її духовним й інтелектуальним нащадком. Каванах ігнорує нещодавні баталії та зміни і знаходить себе та насагу в народній символіці й духовних цінностях католицької Ірландії, які сприймалися ортодоксальною критикою як вульгарні, огидні, без смаку.

П. Каванах закликав поетів нової, постколоніальної доби поринути в "historyless world, a world that began this morning", побачити світ іншими очима і зосередитися на тому, щоб, як Адам, давати імена речам, місцям, бо "нарікання є акт любові" і "любов не забороняє нічого у світі" [4]. "Прагнути бути більш людьми", переконував Каванах молодих поетів.

Ш. Хіні, лауреат Нобелівської премії 1994 р., розглядає У. Йейтса і П. Каванаха як найвидатніших та найбільш впливових серед сучасних англо-ірландських поетів: містика Йейтса, міфологічного мрійника й мага, який створив поезію бездоганної форми та високої духовності; Каванаха – визволителя поезії з будь-яких систем та обмежень ("винахід Йейтса"), який створював вільний, несподівано-влучний образ, миттєвим озарінням оспівуючи буденне та звичайне. Ірландська поезія потребує обидва підходи зображення дійсності, наголошує Ш. Хіні [3].

П. Каванах відхилив традиційний, на його думку, лицемірний, патріотизм поезії Ірландського Відродження; на першому плані в Каванаха зовсім не абстрактний ірландський плугар, не помпезне звеличення Ірландії та її народу. Для Каванаха безпосереднє спілкування зі світом є значно вагомим, ніж усі кельтські міфи та війни за незалежність.

П. Каванах, руйнівник канонів Ірландського Відродження, визволив ірландську поезію, природу та людську постать від містики, штучної символіки та від необхідності служити їм:

No System, no Plan,

Yeatsian invention
No all-over
Organizational prover.
Let words laugh
And people be stimulated by our stuff [4].

П. Каванах був першим з ірландських поетів, хто дав глибоке реалістичне зображення сільського життя, виразив духовну трагедію ірландського плугаря та картопляра, раба свого клаптика землі; поет передав його тугу за нездійсненими людськими бажаннями.

Поема П. Каванаха "Великий Голод" (*The Great Hunger*) – є пристрасна оповідь про життя села в різні пори року та кожного дня. Щирість образів, як і всебічне зображення духу та побуту селянства Ірландії, приголомшують відвертістю та душевністю. Це руйнує стереотип у зображенні ірландського селянина в часи культурного та літературного націоналізму як жертви, і зовсім не героя.

Патрік Магайра, головний персонаж поеми, є типовим фермером, який працює та живе заради життя. Він поважний одинак, працює 14 годин до знесилля щодня. Він живе, щоб його "клаптик землі залишався родючим", офіруючи своє особисте життя заради продуктивності землі. Мовчазний, сторожкий та соромливий, він живе за заповідями своєї матінки, що успіх у житті вимірюється високим урожаєм, що необхідно вчасно відвідувати мессу та сповідуватися й пильнувати свою дошлюбну чесноту. Респектабельний за цими стандартами Магайра страждає від самоти та відчуття того, що надто пізно зрозумів, що дозволив собі обдуритися щодо найціннішого в житті. Поема розвінчує відомий міф про духовну спадщину Ірландії, який виправдовував колоніальне гноблення. Метафоричне оформлення поеми наголошує провідну ідею та викриває підступну святенність і лицемірство цінностей релігійних імперативів колоніальних часів, коли засуджувались духовність та плотські бажання:

Глина є слово і глина є плоть
Тих, хто вирощують картоплю
І живуть, як механічні опудала...
Немає надії. Немає...
Голодний диявол
Верещить про апокаліпс глини...

Бог у Канаваха перетворився на спотвореного охоронця позашлюбної недоторканості у країні пізніх та рідких шлюбів, де люди "зголодніли за життям" [4: 18].

Назва поеми й головний мотив картоплевирощування створюють хвилюючу аналогію між психо-чуттєвими та плотськими злиднями і прикрощами та голодомором, які призвели до спустошення Ірландії в середині XIX ст. Складна система повторів, паралелізмів і контрастів, автентичність та переконливість образів, використання системи яскравих лейтмотивів складають досить своєрідну поліфонію звучання поеми й ведуть до повного злиття поетичної образності з філософською ідеєю "Великого Голода". Поема стала своєрідною "ірландською відповіддю" "Безплідній землі" Т.С. Еліота.

Письменники та поети старшого покоління, які входили до складу групи Ірландське Літературне Відродження, були далекі від життя народу й не відчували гостроти почуттів та свідомості мас. Дж.М. Сінг, Леді Грегорі, У.Б. Йейтс сприймали ситуацію з позицій колоніального підходу до етнічних та культурних цінностей Ірландії. В англо-ірландській літературі, особливо в поезії, панувала тенденція до драматизації образу сільської Ірландії, канонізації культу "ірландськості", що призвело до створення тотально-ірландської символіки, яка штучно виголошувала автентичні національні цінності у протигагу ідеї англійської колонізації. З'явилися образи, метафори, символи, риторика в англо-ірландській поезії, які підкреслювали етнічність духу та його значення і створювали враження "ірландськості", що суперечило дійсно ірландській традиції поезики та ліризму в літературі на ірландській мові.

Таке поверхове тлумачення долі й ролі пригнобленої католицької Ірландії обурювало П. Каванаха, бо він розумів, що сама ідея монолітності Ірландії була культурною вигадкою колоніального режиму. І він став на шлях захисника поневоленої католицької Ірландії. Радикалізм та сміливість соціально-літературної програми поета вперше знайшли відображення в poemі *Lough Derg* (1942 р.).

Поема аналізує складну збірну анатомію національної католицької душі та менталітету. *Lough Derg*, острів неподалік узбережжя графства Донегал у Республіці Ірландія, відомий як місце традиційного покутного паломництва ірландських католиків із часів середньовіччя. Довготривале та виснажливе паломництво на острів стало для поета-аналітика культури мікрокосмом католицької Ірландії. Він змалював чоловіків та жінок різних соціальних груп і місцевостей, як з півночі так і з півдня, яких об'єднала одна спільна мета. Поет влучно й поетично-віртуозно створює молитви та парадію особливості заклопотаності та захоплення сучасних прочан. Пародійний тон молитов, благань та поведінки паломників середнього класу католицької Ірландії, яка "замерзла без Європи" під час другої світової війни й разом зрікалася від "Світу, Плоті, Диявола і від його Дому", свідчив про свідомий вибір поета писати "поміж ненаписаних рядків" попередньої ірландської літератури, щоб відтворити вразливу чутливість католицької Ірландії. П. Канавах свідомо руйнував міф про етнічну символіку й безкомпромісно сформулював свій головний естетичний критерій – "Ірландськість є формою антимистецтва". Провінційність не має своєї думки. Провінціал не довіряє своїм очам, поки він не почує голос (думку) метрополії, – до якої звернені його очі, – що треба думати, чи говорити з будь-якого приводу [5: 24].

У країні, де література була політизована понад століття, П. Каванах закликав залишити мистецтву право бути незаангажованим: "The heart of a song singing it, or a poem writing it, is not caring". Поет досяг уміння

викликати саме потрібну, саме ту ноту із надірваної струни, коли банальна фраза випромінює новий зміст, а звуки світяться і фарби співають.

Для Каванаха поезія – це бачення або словесне вираження того, що бачиш, але не соціальний чи політичний документ. Він усіяло відокремлював літературу від догматів та різних кліше. Поет прагнув здолати ворога зсередины, у собі. І тому у вірші *Auditors In* звучить:

Is verse an entertainment only?
Or is it a profound and holy Faith... [4].

Каламбур у назві вірша підкреслює серйозність теми. Літературна та загальнокультурна позиція поета, як критика, нерозривно пов'язана з лірикою. Саме ліричні вірші найчастіше проголошують естетичні погляди поета. "Якимось чином я маю віру, що поезія є містична і небезпечна річ" [4: 1]. А веселість та легковажність виражають важливі й серйозні думки, як це відбувається, наприклад, у вірші "Геть здоровий глузд" (*To Hell with Commonsense*), який звучить і зневажливо, і в одночас повчально [4: 125].

Постать поета у творах останніх років виглядає ейфорійною, набуває звучання енергійної людини, чие життя буває радістю буття та любов'ю до усього живого. Такою є збірка поезій "Давай потанцюємо з Кіті Стоблінг" (*Come Dance with Kitty Stobling*). Це гімн веселощам та пустошам, гімн усьому світові (збірка названа кращою збіркою поезії 1960 р.) [4: 123].

П. Каванах набув визнання за життя: схвальне й одноставне прийняття англійською літературною критикою, палка підтримка молодими ірландськими поетами, сталий і зацікавлений попит на його літературні твори, публікація збірок *Collected Poems* (1964 р.), *Collected Pruse* (1967 р.). Дякуючи долі поет писав: For most have died the day before

The opening of that holy door [4].

П. Каванах насправді вивів англо-ірландську поезію з тривалих кельтських сутінок у світло сьогодення, яке дивує та бентежить. Дж. Монтеґ'ю визначив це так: поезія Каванаха "вивільнила нас у темряву" [1]. Позбавлена своєї ролі в житті народу, своїх нагальних тем та концептів ірландська поезія в нових умовах постала перед необхідністю створювати себе, вчитися плідно існувати і творити у своєму рідному середовищі.

Визвольна спадщина П. Каванаха і його заповіт ірландським поетам закликають їх поринути у витоки народної душі, позбавитися нанесених часом химер, уникати штучного звучання, довіряти собі і покладатися на виклик часу та писати рідною мовою не соромлячись:

O Come all ye gallant poets – to Know it doesn't matter
Is Imagination's message – break out but do not scatter.
Ordinary things wear lovely wings – the peacock's body is common.
O Come all ye youthful poets and try to be more human [4: 90].

Своєрідний колорит, пластичність і надзвичайна виразність поезії П. Каванаха спираються на персоніфіковану мову народу; поет суб'єктивно висвітлює усе, що пов'язане з його народом, часом, подіями у житті країни. Мова поета різнобарвна і проста, бо живиться з народного джерела; піднесено-величні алюзії змінюються місцевим говором; біблійні, сільські та міські образи пересипаються образами з інших сфер життя. Несподіване поєднання часто несумісних образів створює єдину гармонійно злагожену картину, що приваблює і свідчить про багатство і глибину ідіосинкратичних можливостей.

Тональний діапазон поезії П. Каванаха простягається від месіанської сатири в поемі *The Great Hunger*, трагікомічного сарказму в *Who Killed James Joyce?* до неоромантичних віршів, наприклад, *To the Man After the Harrow* або *Epic*, або ліричних поезій – *Canal Bank Walk*, *Bluebells for Love*. Визначаючи шляхи розвитку ірландської поезії, П. Каванах подав наступному літературному поколінню приклад пошуку нетрадиційних сюжетів і засобів вираження. У статті "Ірландська традиція" П. Каванах писав, що справжній поет не має вибору між віршами і мовчанням: віршування лягає тяжким тягарем на поета за волею "вищих сил", воно – не відворотне. "Поет не ганяється за життєвим досвідом – досвід сам наздоганяє поета. Він не шукає краси і глибини; йому вручається і те й інше" [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Montegue, John. *The Great Cloak*. – Dublin: The Dolmen Press, 1978. – 63 p.
2. Garratt, Robert P. *Modern Irish Poetry. Tradition and Continuity from Yeats to Heaney*. – Berkley, Los Angeles: University of California Press, 1989. – 322 p.
3. Heaney, Seamus. *The Place of Writing*. – Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1989. – 72 p.
4. Kavanagh, Patrick. *Selected Poems*. – London: Penguin Books, 2000. – 203 p.
5. Kavanagh, Patrick. *Self-Portrait*. – Dublin: The Dolmen Press, 1964. – 24 p.

Матеріал надійшов до редакції 11.04. 2007 р.

Подкорытова Е.П. Патрик Каванах и новая традиция в ирландской поэзии XX века.

В статье рассматриваются условия и пути развития литературной традиции в истории ирландской литературы. Анализируются художественно-философская концепция и особенности творчества Патрика Каванаха, положившего начало новой традиции в англо-ирландской поэзии XX века.

Podkorytova Y.P. Patrick Kavanagh and a new tradition in the Irish poetry of the XXth c.

The article examines the ways of the development of literary tradition in Irish literature in the course of the historic development of the country. It focuses on the analysis of the artistic-philosophic concept and the peculiarities of Patrick Kavanagh's poetic work which became the basis for a new literary tradition in the Anglo-Irish poetry of the XXth c.